

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

TLHAKOLE/MOPITLWE 2013

MADUO: 80

NAKO: 2½ diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 21.

DITAELO

1. Buisa tsebe e ka kelotlhoko pele o ka simolola go araba dipotso.
2. O se ka wa leka go buisa pampiri yotlhe. Lebelela lenaneo la diteng mo tsebeng ya bone, mme o tshwae dipalo tsa dipotso tse di boditsweng mo dikwalong tse o di buisitseng monongwaga. Morago ga moo, buisa dipotso tse, mme o tlhophe dipotso tse o batlang go di araba.

3. Pampiri e, e na le DIKAROLO di le THARO:

KAROLO YA A: Poko (30)
 KAROLO YA B: Padi (25)
 KAROLO YA C: Terama (25)

4. Araba DIPOTSO di le TLHANO: Di le THARO mo KAROLONG YA A, e le NNGWE mo KAROLONG YA B, le e le NNGWE mo KAROLONG YA C ka mokgwa o o latelang:

KAROLO YA A: POKO
 MABOKO A A TLHAOTSWENG – Araba dipotso di le PEDI.
 MABOKO A A SA TLHAOLWANG – Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA B: PADI
 Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA C: TERAMA
 Araba potso e le NNGWE.

- TLHOPHO YA DIKARABO MO KAROLONG YA B (PADI) LE MO KAROLONG YA C (TERAMA)
 - Araba FELA dipotso tsa padi le terama tse o di ithutileng.
 - Araba potso e le NNGWE ya TLHAMO le e le NNGWE ya DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE. Fa o araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C. Fa o arabile dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C. Dirisa lenaneonetefatso go go thusa.
- BOLEELE JWA DIKARABO
 - Dikarabo tsa dipotso tsa tlhamo tsa poko di tshwanetse go nna le mafoko a a ka nnang 250–300.
 - Dikarabo tsa dipotso tsa tlhamo tsa padi le terama di tshwanetse go nna le mafoko a a ka nnang 400–450.
 - Boleele jwa dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane bo laolwe ke maduo a a neetsweng. Dikarabo tsa batlhatlhojwa di totobale mme di nne maleba.

5. Ela tlhoko ditaelo kwa tshimologong ya karolo e nngwe le e nngwe.
6. Dinomoro tsa dikarabo di tlhagelele jaaka di ntse mo pampiring ya dipotso.
7. Simolola karolo e NNGWE le e NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.
8. Kwala ka mokwalo o o phepa e bile o bonala.
9. Tiriso ya nako e e tshikinngwang.

KAROLO YA A: Bonnye metsotso e le masomeamane

KAROLO YA B: Bonnye metsotso e le masomeamatlhanotlhano

KAROLO YA C: Bonnye metsotso e le masomeamatlhanotlhano

LENANEO LA DITENG

Tsebe e, e naya batlathlojwa tshedimose tseba le tlhopho ya dipotso tse ba batlang go di araba kwa ntle ga go buisa pampiri yotlhe.

KAROLO YA A: POKO			
Poko e e tlaotsweng: Araba dipotso dingwe le dingwe di le PEDI.			
PALO YA POTSO	POTSO	MADUO	TSEBE
1. Bathai ba nkwe	Potso ya tlhamo	10	6
	KGOTSA		
2. Lentswe la moledi	Dipotso tse dikhutshwane	10	7
	KGOTSA		
3. Metsi masetlha	Dipotso tse dikhutshwane	10	8
	KGOTSA		
4. Seetebosigo	Dipotso tse dikhutshwane	10	9
LE			
Poko e e sa tlaolwang: Araba potso e le NNGWE.			
5. Morata-tlholego	Potso ya tlhamo	10	10
	KGOTSA		
6. Motlhabani	Dipotso tse dikhutshwane	10	11
KAROLO YA B: PADI			
Araba potso e le NNGWE.			
7. <i>Leba Seipone</i>	Potso ya tlhamo	25	12
	KGOTSA		
8. <i>Leba Seipone</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	12
	KGOTSA		
9. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Potso ya tlhamo	25	14
	KGOTSA		
10. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	14
	KGOTSA		
11. <i>Masego</i>	Potso ya tlhamo	25	15
	KGOTSA		
12. <i>Masego</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	16
KAROLO YA C: TERAMA			
Araba potso e le NNGWE.			
13. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Potso ya tlhamo	25	18
	KGOTSA		
14. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	18
	KGOTSA		
15. <i>Ga se Lorato</i>	Potso ya tlhamo	25	20
	KGOTSA		
16. <i>Ga se Lorato</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	20

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, araba potso ya tlhamo e le NNGWE le potso e le NNGWE ya dipotso tse dikhutshwane.

LENANEONETEFATSO

Lebelela lenaneonetefatso le, go netefatsa fa o arabile palo ya dipotso e e tlhokegang.

KAROLO	PALO YA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE DI ARABIWANG	TSHWAYA
A: Poko (Poko e e tlhaotsweng)	1–4	2	
A: Poko (Poko e e sa tlhaolwang)	5–6	1	
B: Padi (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	7–12	1	
C: Terama (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	13–16	1	

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, netefatsa gore o arabile potso e le NNGWE ya tlhamo le e le NNGWE ya dipotso tse dikhutshwane.

KAROLO YA A: POKO**MABOKO A SETSWANA – MK Mothoagae**

Dipotso di tlaa bodiwa go tswa mo mabokong MANGWE A LE MANE a a tthaotsweng le go tswa go a le MABEDI a a sa tthaolwang. Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba dipotso DINGWE LE DINGWE DI LE PEDI go tswa mo mabokong a a tthaotsweng le e le NNGWE go tswa mo go a a sa tthaolwang. Dipotso tsa maboko a a tthaotsweng di tlaa tlhagelela pele, mme go latele tsa maboko a a sa tthaolwang.

ELA TLHOKO: Araba potso e le NNGWE ya maboko a a sa tthaolwang.

POKO E E TLHAOTSWENG**POTSO 1 (POTSO YA TLHAMO)**

Araba dipotso di le PEDI go tswa mo go di le NNE tse di boditsweng.

Buisa leboko le le latelang, morago o bontshe bokgoni jo mokwadi a bo dirisitseng mo popegong ya sonete go tswelaetsa morero le molaetsa. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 250–300.

BATHAI BA NKWE – RD Molefe

- 1 Mphe tshipi ke ye go thaya tilodi,
- 2 Ke fitlhetse matubako kwa sefifing,
- 3 Motlhala wa nkwe ga o tshwane le wa phiri,
- 4 Badisa ba o itse ba sa o rutwa,
- 5 O tswana le wa tshetlha mogale wa dikgwa,
- 6 E e reng e gaotse go bonale fela,
- 7 Le dikgomo o bone di bula tsotlhe,
- 8 Di gana go o tlola tsa ya kgakala.
- 9 Fa o thaya nkwe o e thaya Sesarwa,
- 10 O tle o e tshware oto la morago,
- 11 E re e tlola e se ka ya tsapoga,
- 12 Ka la pele e ka tla ya go tsietsa,
- 13 Wa utlwa e setse e go dutse godimo,
- 14 E setse e go kama le ka dinala.

[10]

POTSO 2 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

LENTSWE LA MOLEDI – LD Raditladi

- 1 Monomotlha ke tlaa lela seNabja,
 2 E reng ba lela ba rwale mabogo.
 3 Ke tlaa bua ke dumaduma seelong,
 4 Ke se newe matlho a le mahibidu.
 5 Moledi ga a na ape mantswe a a monate
 6 Ga a na ape matsetseleko, moledi,
 7 Puo ya gagwe jaaka metsi ga e elele,
 8 Ga e phothosele senoka mariga.
 9 E a re fa gongwe a goa a atlafale,
 10 Batho o bone ba mo sisimoga mmele.
- 11 Jaanong ke tlaa leba bonnete matlhong.
 12 E se re ke bua mongwe a ntenegela,
 13 Ke diriwa ke botlhokobogolo.
 14 Moledi ga ke bolo go akabala,
 15 Go dirwa fela ke ntse ke lebile,
 16 Go twe nna ke sefofu ke foufetse.
 17 Ke lesea, ga ke na go ngunanguna.
 18 Monomotlha ga se maloba a bile
 19 Seboba mpeng se neng se mpampediwa,
 20 E se re o se batola wa bolawa.

- 2.1 Ke maikutlo afe a a senolwang ke mmoki mo lebokong le? (2)
- 2.2 Nopola mafoko mo lebokong a a supang fa mmoki a batla go ikuela mokgosi ka se se ntseng se mo diragalela. (2)
- 2.3 Naya leina la sekapuo se se dirisitsweng mo moleng 7 o bo o neye mosola wa sona. (2)
- 2.4 Tsaya mela 15–17 mme o tlhalose se mmoki a se kayang ka yona. (2)
- 2.5 Molaetsa o o ungwang mo lebokong le ke ofe? (2)
- [10]**

POTSO 3 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

METSI MASETLHA – EB Maswabi

- 1 Ke metsi – masetlha setsimpa boko,
 2 O dubisa banna thankga maibing,
 3 Ba je mmamodikwadikwane manaaneng,
 4 Ba rwale mabogo tlhogong go umakwa,
 5 Masetla-dibete a tiro tsa bojalwa.
- 6 Rure o setlhogo o sa bolaya motho!
 7 O gopisa bagale ka mpa ya sebetse,
 8 O ba tlogele ba le pududu dikhaing,
 9 Wena o sale o phophoma dinkgong,
 10 O boe o ba amoge seriti,
 11 Ba sale ba sasanka manaaneng.
- 12 Balatedi ba gago ba dule bomphe-ke gore,
 13 Matlho a bona a ditoto a totomogile,
 14 Melomo ke dibete diphafaneng,
 15 Godimo ga moo, o botlha ka tatso le lonko,
 16 Mme o pakwa go feta kgotlaomone.
- 17 Ka ntlha ya gago merafe e latlhegetswe ke dikgosi,
 18 O busa metse boemong jwa magosi,
 19 O garaswantse kagiso makgotleng,
 20 Go setse fela selelo le khurano ya meno.

- 3.1 Kgankgolo ya leboko le ke efe? (2)
- 3.2 Naya leina la sekapuo se se dirisitsweng mo moleng 7 o bo o neye mosola wa sona. (2)
- 3.3 Naya ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo moleng 13 o bo o bolele mosola wa yona. (2)
- 3.4 Tsaya mela ya 15–16 o e tlhalose ka mafoko a gago mme bokao bo sa fetoge. (2)
- 3.5 Ke thuto efe e e tlhagisiwang ke mmoki mo lebokong le? (2)

[10]

POTSO 4 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

SEETEBOSIGO – LD Raditladi

1	Ka kwa segotlong go digagapa,
2	Basimane ba lwela legala,
3	Molelo o digetswe ditlharapa,
4	O oriwa ke yo o sa itseng botsala.
5	Mašwi kwa sakeng a tlaa nyelela,
6	Seetebosigo o dira selelo,
7	O irile jaaka ngwana wa lesilo.
8	Lenaga la rona le lehumeng,
9	Le apotse kobo ya letlhafula.
10	La ikgasa bosetlha dipounameng,
11	Digogwane tsa tlhoka difela,
12	Dinonyane tsa itsapa go lela,
13	Lekoko la koko la kokoana
14	Mosong letsatsing le sa sirana.
15	Ditlhapi tsa noka di a sotlega,
16	Di wetswe ke selomamasigo,
17	Sukasuke la kgwedi ya mariga,
18	La kgwedi eno ya Seetebosigo;
19	Kgofe ga e yo bosigo, lesogo
20	Le robala mangole le a hunne,
21	Le menoto ya maoto le e gone.

- 4.1 Morero wa leboko le ke ofe? (2)
- 4.2 Mmoki o kaya eng fa a re: 'Mašwi kwa sakeng a tlaa nyelela.' (2)
- 4.3 Naya ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo meleng 17 le 18 o bo o neye mosola wa yona. (2)
- 4.4 Naya leina le mosola wa sekapuo se se dirisitsweng mo moleng 6. (2)
- 4.5 Nopola mola mo lebokong o o supang fa o ka se tshwarwe ke boroko bonolo mariga. (2)

[10]**LE**

POKO E E SA TLHAOLWANG

Dipotso di le PEDI (tlhamo le dipotso tse dikhutshwane) di boditswe mo mabokong a mabedi. Araba potso e le NNGWE fela.

POTSO 5 (POTSO YA TLHAMO)

Buisa leboko le le latelang, mme morago o kwale tlhamo e mo go yona o tthagisang ka moo mmoki a senolang morero wa leboko ka gona. Boleele ba tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 250–300.

MORATA-TLHOLEGO – JM Ntsime

- 1 Motlhonamo o tlhonamelang lapeng la matlhotlhapelo,
- 2 Tswela nageng tlholego e tle e go tlhabege,
- 3 Pelo e hupetseng e tle e kgwele botlhoko ntle
- 4 E be e hupologe e apole bodutu ba yona,
- 5 Ka e utlwa tlholego e tlhabeleditse dikoma.

- 6 Mahumapelo a ntshegetlha maikutlo ka tlhonya,
- 7 Sefatlhego sa sosobana thaka tsa matlho tsa fifala,
- 8 Molodi wa thaga nageng wa ntsikitla tsebeng,
- 9 Senyetse tthageng sa tserema pelo ya thanya borokong,
- 10 Mahumapelo a nyelela pelong ga rena lethabo.

- 11 Ka utlwa motlatlawe o tlatlarietsa loaping,
- 12 Legakabe la athama la kgwa lošalaba sekgweng,
- 13 La arajwa ke leeba le kuruetsa setlhareng,
- 14 Mokowe wa gweretlha magweregwere go intsha kgala,
- 15 Matlhotlhapelo a tthatlhamologa lefifi matlhong la apoga.

- 16 Marumantsho a mathe monate a fofa loaping,
- 17 A kgwa mathe sekeledi a rothela fatsheng,
- 18 Dinoka tsa potusela ditsebe tsa kgatlhega,
- 19 Borantsape metsing ba tlhaba mogolokwane sesetsana,
- 20 Matlametlo metsing a poroma moporo phetelela.

- 21 Dikeledi tsa marumo-mantsho makgonatsotlhe a botshelo,
- 22 Di rothela lefatsheng dimela di a tshegatshega,
- 23 Di itlebole mmala ka di nole molelo wa badimo,
- 24 Di apere kobo e talana leitlho le kgatlhege,
- 25 Dinko di dupe botalana phefong di sunetse.

[10]

POTSO 6 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

Buisa leboko le le latelang, mme o arabe dipotso.

MOTLHABANI – LD Raditladi

1 Le fa e le mokgwasa kana o no o se yo!
 2 Le fa e le moropa ka baka leo
 3 Fa re baya setoto sa gagwe phupung!
 4 Phate ya kgongwana o ne a sa e bewa,
 5 Setlhako lenaong a sa se newa,
 6 Ra mo tsenya a le segwere mo mmung,
 7 Ra mo latsa jaaka motlhabani,
 8 A ladiwa legang le thobane.

9 O letse ka lesedi la ngwedi
 10 Mmele wa gagwe o rotha le madi,
 11 Mmu re ne re o fata ka dithebe,
 12 Phupu re ne ra e epa ka digai
 13 Ka kepu di ne di setse kwa gae;
 14 Sefikantswe sa gagwe sa nna thebe,
 15 Baboki ba palelwa ke go boka
 16 Mosetaseti yole wa mabaka.

17 Batho Tebele ba ne ba lela,
 18 Ba lela a lekola semelamela,
 19 Ba re ba lela ba le matlho a kwano
 20 Ba re re fe bana re, '*khombize*,'
 21 Re neela bana, rra, o ko o re lese!
 22 Nkwe marema le ka tshika o fano,
 23 Ke yo o tsutsubantse sefathego,
 24 Modimako go tshelang yo o sego!

- 6.1 Tlhalosa maikutlo a mmoki mo lebokong le. (2)
- 6.2 Naya ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo meleng 1 le 2 o bo o neye le mosola wa yona. (2)
- 6.3 Tlhalosa mola 4 ka mafoko a gago. (2)
- 6.4 Maikaelelo a mmoki a go dirisa sekapuo sa phefotso mo lebokong le ke afe? (2)
- 6.5 Nopola mafoko mo temaneng ya bobedi a a supang fa motlhabani a bolokilwe bosigo. (2)

[10]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PADI

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo pading e o e tlhaoletsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e ba e ithutileng.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo karolong ya C.
- Fa motlhatlhojwa a itlhopetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo karolong ya C.

POTSO 7 (POTSO YA TLHAMO)**LEBA SEIPONE – K Kgatea**

Araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e o e buisitseng.

E e mašwi ga e itsale. Go le gantsi bana ga ba ke ba tswana le batsadi ba bone ka ditiro. Tshegetsatsane se o ikaegile ka ditiragalo tsa padi bogolosegolo o lebile bana ba ga monnamogolo Puso le mosadimogolo ljelele. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**KGOTSA****POTSO 8 (POTSO TSE DIKHUTSHWANE)****LEBA SEIPONE – K Kgatea**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

E rile Motswagauteng a hularela mogope, a tlelwa ke mahutsana. A gopola tsa kwa a tswang. Keledi ya thepologa le lerama le le setlhana, a khukhisa, a ntsha phatsa ya gagwe ya seipone. A iteba.

'Phimola dikeledi Motswagauteng, lebagana le botshelo jwa gago. Ga go ope yo o mosola go gaisa wena mo botshelong jwa gago. Ga go ope yo o ka go direlang sepe se se molemo. Gomotsega mosimane. Gomotsega Motswagauteng'.

A itshekatsheka le go tsutsubulula sefatlhego. A lebogela go bua le mosimane yo o rutilweng go mo rata le go mo tlotla go tswa bonnyeng jwa gagwe.

Go phirima ga letsatsi ga tliša lefifi mo pelong ya gagwe. A lala a sutlha sekgwa jalo morwa Gokatweng. A leka ka gotlhe gore a se tsamaele gaufi le dintšwa tse di bogolang, dipone le fa a ka gaodisang motho gona. A gopola sepoko se se tumileng thata kwa Motsitlane. Go ne go se ope mo motseng yo o sa itseng sepoko sa ga Tsotsi. Se tumile ka go laisa batho mo khombing. E re motho a tsoga mo mosong, a iphitlhele a kakaletse fa godimo ga lebitla la ga Tsotsi.

Ga twe Tsotsi o ne a bolawa ke Basotho ba ba tumileng ka leina la Marašia kwa Gauteng.

Motswagauteng a sola babolai ba ga Tsotsi. A dumela se ljelele a se mo rutileng. 'Batho ba ba ipolaileng ga ba tsene ka kgoro ya legodimo, gonne ba sule pele ga nako e e beilweng ke Modimo.'

Mafoko a, a ga mosadimogolo ljelele, a tiisa Motswagauteng moko. A rata botshelo le go itsaya jaaka a ntse gonne a sa batle go ipona a poka.

- 8.1 Mosala o tswelletsang jang morero wa padi? (1)
- 8.2 Tlhalosa maikutlo a a senolwang ke Motswagauteng ka puo ya gagwe. (2)
- 8.3 Tlhalosa ka botlalo tiragalo e e dirileng gore Motswagauteng a iphitlhele a le kwa bookelong. (2)
- 8.4 Naya dintlha di le pedi tse di tshegetsang gore padi e ke ya motsi wa tlhaolele. (2)
- 8.5 Ke eng se se neng sa kitlanya Motswagauteng le Kabo? (2)
- 8.6 Ke eng se se tlhotlheleditseng gore Motswagauteng a se ka a kgetholola ope le fa batho ba ne ba mo kgetholola? (2)
- 8.7 Tlhagisa ditlamorago tsa go tlhoka tsebe ga bana ba ga mosadimogolo ljelele le monnamogolo Puso. (2)
- 8.8 Puso ya tlhaolele e nnile le seabe sefe mo botshelong jwa ga Gokatweng? (2)
- 8.9 Ntsha maikutlo a gago tebang le seabe se se tsewang ke mapodisi mo go dirisaneng le Mokwepa. (2)
- 8.10 Semelo sa ga *Janie* se thusa jang mo tswelletsong ya morero wa padi? (2)
- 8.11 Fa o bona ke ka ntlha ya eng fa mosadimogolo ljelele a ne a leka ka bojotle go ntsha kakanyo ya go ipolaya mo go Motswagauteng, mme a mo rotloetsa go ikamogela? (2)
- 8.12 A o dumela gore dipoko di teng mo matshelong a rona? (2)
- 8.13 O ithutile eng go tswa mo tsaleng ya ga Motswagauteng e bong Pule? (2)

[25]

KGOTSA

POTSO 9 (POTSO YA TLHAMO)**OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

Araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e o e buisitseng.

Tota ruri le fa go twe lerato ga le bone, ga le na matlho, RraMosidi ena e ne e kete ga a bone go fetisisa batho ba bangwe ba ba amegang mo leratong. Dumela kgotsa o ganetse tlhagiso e, o ikaegile ka ditiragalo tsa padi. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nngang 400–450.

[25]**KGOTSA****POTSO 10 (POTSO TSE DIKUTSHWANE)****OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

Ka letsatsi la Matlhatso ba kgamathela motshegare otlhe; maitseboa fa ba ya gae, ba bo ba rwele ka meriri. Go tshimo ya dinawa e e bidiwa Majeng. Fa mosimane a na le mokgwa, o tsennngwa mo go yone, e re motlhang o tswang gone, a bo a le bokgwabo jaaka kwanyana. Bontsi jwa masimo bo nosediwa ka metsi a mesele e e tswang kwa molapong; mme Majeng ga a na mesele e e fitlhang kwa go ene. Basimane ba rwala metsi kwa molapong jaana: Basimane ba bararo ba tsaya dikgamelo tse nne ba di baya mo maruding ka logong lo lo fetang mo thamong jaaka jokwe ya dikgomo, mongwe le mongwe o tsamaya fa gare ga kgamelo tse pedi. Nthorongwane o kgwetlha mangole ...

Modise le balekane ba gagwe ba tsennngwa mo tshimong ya Majeng, gore ba tlhagole, e re ba se na go tlhagola, ba nosetse dinawa. Ba tsamaya beke yotlhe, e bile ba setse ba dule marophi mo diatleng, dikgato mo maruding. E rile ka Matlhatso mo mosong, Madolo a ba biletsa ofising ya gagwe. Ba tsena ba tlhomile ditlhogo.

Ba fitlhela a kokometse senno mo e neng e kete ba tsene a ipaakanyetsa go ema; e tswa e ne e le mokgwa wa gagwe. Ba nna. A ba šeba ka matlho a motho e kete o sa tswa go kgaotsa go lela. Ba tlhoma ditlhogo, gonne o ne a sa bonye, e bile a sa itsape, go tsenya mosimane mo lonakaneng ka thupa ya moretlwa. Fa e ka re a go šeba wa kgalhanya matlho nae o sa bonye, o ne a ya go go lomega kwa ofising; e re o tswa gone o be o lolame jaaka thupa ya mokgalo e sa le naana.

Le gale o ne a sa batle go ba tlhagafatsa. A bua a nyenya. 'Bakaulengwe, tsenang mo metsing lo tlhape.' Ba ithaya ba re o sa ntse a tlaa bua gape. A tsaya puana ya gagwe a ya masimong.

- 10.1 Naya dintlha di le tharo tse e leng dilabe mo semelong sa ga RraMosidi. (3)
- 10.2 Ke ka ntlha ya eng fa monnamogolo Ofentse a ne a kaiwa jaaka mofatlhosi mo motseng wa Matile? (2)

- 10.3 Ke thotloetso efe e Madolo o nnileng nayo mo baithuting ba sekolo sa gagwe? (2)
- 10.4 Ke eng se Motlalepule a ka bong a se dirile go tla pogisego e e mo tlholetseng bolwetse? (2)
- 10.5 Tlhalosa gore ke ka ntlha ya eng fa go ne go twe bana ba basetsana ga ba a tshwanelwa go isiwa sekolong. (2)
- 10.6 Sedimosa go bontsha fa maitshetlego a padi e, a kwa Matile a tsamaisana le ditiragalo. (2)
- 10.7 Semelo sa ga Kgosi Badirele se tswelletsang jang morero wa padi? (2)
- 10.8 Mosadimogolo Malebela o nnile le seabe sefe mo botshelong jwa ga Motlalepule? (2)
- 10.9 A o dumelana le Mokgatlho wa Baitiredi fa ba ne ba re ga ba batle basadi mo mokgatlhong wa bona? (2)
- 10.10 Go ya ka wena a mokwadi o dirile sentle go fedisa botshelo jwa ga MmaMosidi morago ga go kopana le morwae yo a sa bolong go mmatla? (2)
- 10.11 A Motlalepule ke moanelwa wa madi le nama mo pading e? (2)
- 10.12 O ithutile eng go tswa mo moanelweng Thandi? (2)
- [25]**

KGOTSA

POTSO 11 (POTSO YA TLHAMO)

MASEGO – G Mokaie

Araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e o e buisitseng.

Ya mosimane ke e nkgwe, fa ngwana a dirile phoso, o a itewa go lemosiwa phoso ya gagwe le gore a se ka a tlhola a dira jalo. Dumela kgotsa ganetsa ntlha e, o ikaegile ka kotlhao e Rre Kgabo Motsepe a otlhaileng morwadie ka yona. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]

KGOTSA

POTSO 12 (POTSO TSE DIKHUTSHWANE)**MASEGO – G Moka**

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

Rre *Knox* Selamolela a phimola keledi e e neng e elela mo lerameng la gagwe la moja ka bomorago jwa letsogo, mme itatlhela go nnela kwa morago ga setulo sa gagwe. A hutsafetse tota.

Masego o ne a tlhomola pelo fa pele ga gagwe, tlhogo a e fitlhile ka ditlhong ka fa tlase ga matsogo a ntse a sunetsa kgafetsakgafetsa ka selelo se se botlhoko. Ka le ena a amegile thata. *Knox* a tlhoka mafoko a go mo kgothatsa.

'*Sannah!*' a boa a ipotsa gape. 'A tota Masego o ne a ka tsalana le letlakala lele; ngwana yo o senyegileng yole?'

A ipona molato le ena, a gopola gore o tsentse letsogo a sa lemoge mo ditiragalong tse di botlhoko tse ka go bo a amogetse *Sannah* mo Sedimosang fa rraagwe a ne a tla go mo kopela.

'Gongwe Masego a ka bo a sa raelesega jaana,' a akanya.

E ne e le malobanyana jaana; go ka se fete dikgwedi di le robongwe; kopano ya gagwe le rraditšhelete wa KgomoKgomo.

'Ke tlhaloganya seemo sa gago rre Selamolela. Fela, ke a go bolelela rre mogokgo, fa o ntatlhela matsogo, ga nkitla ke nna le botshabelo jo bongwe, rre Phooko, rraagwe *Sannah* a mmolelela.

'Maano ga a site, go sita a loso, 'a nopola seane rramadi, 'a ga se wena mogokgo wa sekolo sa Sedimosang? A ga se wena o tshamekang katara, mme botlhe ba bine?' Ntogela maano, rre Selamolela tlhee, 'a tswelala pele. Tshupanako ya gagwe ya gauta e tsabakela fa a bua ka matsogo.

'Ga go bonolo go bua jaaka o akanya.'

- 12.1 Rre Kgotle le Masemola ba amana jang le Masego? (1)
- 12.2 Ke eng se se tlotlheleditseng Rre Kgabo Motsepe go itaya morwadie ka tsela e a neng a mo itaya ka yona? (2)
- 12.3 A go matshwanedi gore le fa Masego a ne a leofetse rraagwe a mo otlhaye jalo? (2)
- 12.4 Ditiragalo tsa padi e, di senola motlha ofe? (2)
- 12.5 Maikutlo a gago ke afe tebang le Ntsime? (2)

- 12.6 Dipolotiki di amile botshelo jwa ga Masego jang? (2)
- 12.7 MmaSontaga o nnile le seabe sefe mo go Masego? (2)
- 12.8 Tlhagisa dintlha di le pedi tse di senolang botho jwa ga Masego le *Vusi Mngoma*. (2)
- 12.9 Tlhalosa gore bontle jwa ga Masego bo mmaketse mathata afe fa a ne le kwa sekolong? (2)
- 12.10 A o ka kaya fa Masego a ne a nna le maikarabelo morago ga gore a raelwe ke *Sannah*? (2)
- 12.11 A Kgotle le Selamolela ba ne ba diragatsa maikarabelo a bona a go tlhokomela Masego jaaka ba mo kopile mo go rraagwe? (2)
- 12.12 Fa o ne o le *Sol* le *Cathy* mme o fitlhela ntlo ya gago e fisitswe ka ntlha ya go ikamanya le dipolotiki o ne o ka dira eng? (2)
- 12.13 Ke thuto efe e o ithutileng yona go tswa mo pading e? (2)
- [25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TERAMA

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo terameng e o e tlhaoletsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo terameng e ba e ithutileng.
- Fa motlhatlhojwa a itlhopetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa motlhatlhojwa a itlhopetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

POTSO 13 (POTSO YA TLHAMO)**MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS MOKUA**

Araba potso e le NNGWE ya tlhamo kgotsa ya dipotso tse dikhutshwane.

A setlhogo sa teramakhutshwe: 'Matsapa di a tsaya kae?' se tsamaisana le morero le ditiragalo. Tshegetsa tlhagiso e e fa godimo o ikaegile ka ditiragalo tsa teramakhutshwe e. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**KGOTSA****POTSO 14 (POTSO TSE DIKHUTSHWANE)****MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS MOKUA**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

(Ke letsatsi la Lamatlhatso. Nnaniki o ntse a anega dikhai mo terateng. Moremi o a mo thusa.)

NNANIKI: *(O a tshagatshega)*

Go nna le monna yo o go thusang go monate.

(Moremi o a mo lebelela)

Ga se gantsi o fitlhela monna a thusa mosadi.

MOREMI: Thusano e nna teng fa go na le kutlwano mo lelapeng.

NNANIKI: Ditsala tsa gago fa di ka tsena fa jaanong, o tlaa bo o ntlogela, o ba tshaba.

MOREMI: *(O a ikgakatsa)* Nna! Ke ba tshaba?

NNANIKI: Wena!

O tshaba gore ba re o apere jase.

(Ba a tshaga)

MOREMI: Mosadimogolo ga a tlhole a kgona. O akgilwe ke loso lwa mokgalajwana wa gagwe.

NNANIKI: Mm! Ke a go utlwa. A o na le leano?

MOREMI: Ee!

Re tshwanetse go batla motho yo o tlaa nnang le ene. Ngwana wa ga mmangwane o nkutlwisitse botlhoko gore a tlogele mme a le esi.

NNANIKI: Go ntse jalo batho ba losika ga ba tshepagale.

MOREMI: E seng ba botlhe, ba bangwe. Mme fela mo lebakeng le, ke bona go le botoka gore re batle motho yo o tswang kgakala.

NNANIKI: *(O tsholetsa lentswe)*

Motho wa kwa kgakala.

Fa go le jalo, o tshwanetse go itse kwa ga gaabo pele o ka mo tsaya.

- 14.1 Mosadimogolo yo go buiwang ka ene mo nopolong o bidiwa mang? (1)
- 14.2 Mooki yo Nomalanga a neng a gana go mo direla ke mang? (1)
- 14.3 Tlhalosa gore go tewa eng fa go twe: 'O akgilwe ke loso lwa mokgalajwana wa gagwe.' (2)
- 14.4 Naya mabaka a le mararo a a pateleditseng Moremi le Naniki go batlela mosadimogolo mothusi. (3)
- 14.5 Tshwaela gore mokwadi o tlhagisa Nobutlhe jaaka modiragatsi yo o ntseng jang? (2)
- 14.6 Motho yo Nnaniki le Moremi ba mmatlang o tshwanetse go nna yo o ntseng jang? (2)
- 14.7 Kwa ntle ga go thusa Nnaniki go anega dikhai, ke eng gape se se gakgamatsang ka ga Moremi? (2)
- 14.8 Tlhalosa ditiragalo di le pedi go tswa mo teramakhutshweng tse di senolang gore 'ruri batho ga ba tshwane'. (4)
- 14.9 Tshwetso ya ga Nomalanga ya go gana tiro e mo senola e le motho yo o ntseng jang? (2)
- 14.10 Karabo ya ga Nnaniki mo go Moremi e e reng: 'o a tshameka wena!' e senola maikutlo afe a ga Nnaniki? (2)
- 14.11 A o dumelana le tlhagiso ya gore Moremi o apere jase fa a thusa Nnaniki go anega diaparo? (2)
- 14.12 O ithutile eng ka teramakhutshwe ya 'Batho ga ba tshwane'? (2)

[25]

KGOTSA

POTSO 15 (POTSO YA TLHAMO)**GA SE LORATO – MJ Magasa**

Araba potso e le NNGWE go tswa mo terameng e o e buisitseng.

Tlhagisa semelo sa yo mongwe le yo mongwe wa badiragatsi ba ba latelang jaaka moterama a ba senola go ya ka ditiragalo tsa terama: Motsamai, Gadifele, Selapo, Lesego le Angeline. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nngang 400–450.

[25]**KGOTSA****POTSO 16 (POTSO TSE DIKHUTSHWANE)****GA SE LORATO – MJ Magasa**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

(Phirimane ya Sontaga, Gadifele o itisitse le morwae Lesego le morwadie Emang fa lapeng.)

LESEGO: *(O bua ka khutsafalo le go tsila.)*
O a itse mma re phela bokete,
O ka re re bana ba se na rraabo.
Le batho ba setse ba re sotla,
Ba re re bolawa ke tlala.

EMANG: *(O tsholola dikeledi.)*
Tota le nna nkgonne ke babaletswe.
Le sekolo o ka re nka se tlogela.
Bona fela diaparo tsa rona tsa sekolo
Di setse di le mantabole.
Fa re tshameka kwa sekolong
Ke bidiwa 'arme skepsel'.
Fa e ka bo e se ka morutabana Diemeng,
Ke ka bo ke setse ke matliwe ke tlala.
O a ne a ntshadisetsa sejonyana.

GADIFELE: *(Ka kutlobotlhoko.)*
Banaka, wena Lesego le Emang,
Emang le tiye mo tumelong.
Lo Lesego ka lo sa ntse lo na le mmaalona
Yo e reng lo bua a lo reetse.
Ditiro tsa Modimo ga di fele
E bile Modimo ga o ke o latlha ope.
Se sa feleng se a bo se tlhola.

Yo o simololang ka monate
O tlaa fetsa ka botlhoko.
Jaanong lona ka lo simolola ka botlhoko,
Lo ya go fetsa ka monate.

EMANG: (Ka mesunetso le selelo.)
 Gone rre ene o nna kae?
 Le fa e le gore o akgiwa ke ditiro
 A sa kgone go tla gae,
 Ke eng a sa re romelele madi
 O tle o re rekele dijo?

- 16.1 Naya maina a mabedi a badiramongo le Motsamai kwa *UTC*. (2)
- 16.2 Tlhagisa seabe se semelo sa ga Gadifele se se tsereng mo tswelatsong ya morero wa terama e? (2)
- 16.3 Tlhalosa gore go tewa jang fa go twe: 'khutsana e gola ka maswi a merakana?' (2)
- 16.4 Puo ya ga Emang mo nopolong e e fa godimo e senola semelo sefe sa gagwe? (2)
- 16.5 Go ikgatholosa ga ga Motsamai go tlamela lelapa la gagwe go mo tliseditse ditlamorago dife mo botshelong jwa gagwe? (3)
- 16.6 *Suzan* yo o neng a iphitlha le Motsamai o ne a simolola go ntsha mebala ya gagwe, o ne a mo tsietsa ka loleme mme ga agwa lebenkele. Ka boripana tlhalosa go re mathaithai a, a ne a felela kae? (4)
- 16.7 Tlhalosa kgotlhang e e neng e le mo go Motsamai fa a buisana le Lenkapere le Gosekwang morago ga go kobiwa ke *Angeline*? (2)
- 16.8 Fa o ne o le *Angy* mme Motsamai a go bolelela ka go re lo iphitlha, o ne o ka dira eng? (2)
- 16.9 Go ya ka wena a batho ba ba tshwanang le Motsamai ba teng mo botshelong? (2)
- 16.10 A bokhutlo ba terama e, bo kgwedisa pelo? (2)
- 16.11 O ithutile eng go tswa mo go modiragatsi Morake? (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE: 80